

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Gode män och förvaltare - en översyn (SOU 2021:36)

(Ju2021/01883)

Försäkringskassan begränsar yttrandet till de delar som berör vår verksamhet.

Sammanfattning

Försäkringskassan välkomnar förslaget till ett nationellt ställföreträdarregister men ställer sig tveksam till införandet av en ny myndighet utan djupare analyser kring de möjligheter att ta fram och förvalta ett sådant register som kan finnas hos andra myndigheter. Att använda sig av en redan befintlig myndighet skulle också ge en möjlighet till ett tidigare ikraftträdande.

Försäkringskassan anser också att en översyn för att få ett starkare skydd för enskilda med olika hjälpbehov och ett tydligare uppdrag för ställföreträdarna är positivt. Att utöka tillsynen till att även avse kvalitativa frågor är viktigt, men det bör vara tydligt vad som ska granskas och hur den enskildes bästa kontrolleras.

Försäkringskassan ser positivt på att reglerna uppdateras och blir mer teknikneutrala men anser att en sådan översyn som nu är för handen även bör innefatta en modernisering av den lagstiftning som behandlas. Att låta reglerna kring vuxna och därmed myndiga personers hjälpbehov finnas kvar i föräldrabalken framstår som oförenligt med det sätt som vi ser på personer med ett visst stödbehov idag.

9.6.1 Möjligheterna att framställa klagomål ska synliggöras

Försäkringskassans möjligheter att informera överförmyndaren i de fall en ställföreträdare missköter sitt uppdrag är relativt begränsade. Information kan i vissa fall lämnas efter tillämpning av generalklausulen, men det är ett omständligt förfarande och osäkerhet hos tillämparen kan leda till att informationen inte lämnas. Försäkringskassan anser därför att det bör införas en möjlighet, eller eventuellt en sekretessbrytande skyldighet, för myndigheten att påtala brister som uppgår till en viss nivå (jfr 14 § förvaltningslagen) hos de ställföreträdare som myndigheten har kontakt med. Här bör även beaktas det faktum att huvudmannen själv i vissa fall har begränsade möjligheter att tillvarata sin rätt.

11.4.1 Begreppen ekonomiska och personliga angelägenheter ska avgränsa ställföreträdarens uppdrag

Försäkringskassan ser positivt på förenklingen kring begreppen och utgår från att uppdraget gällande ekonomiska angelägenheter innefattar uppgiften att sköta den månatliga redovisningen av utförd assistans genom att skriva under sammanställningen av antalet utförda assistanstimmar, om huvudmannen är beviljad assistansersättning. Om så inte är fallet behöver frågan belysas ytterligare och ett förtydligande behöver göras kring hur den delen av huvudmannens begränsade förmågor i så fall ska kompenseras.

Vidare bör det förtydligas vilken del av uppdraget, om någon, som kan anses innefatta arbetet med att stötta en huvudman som vill anställa sina egna personliga assistenter.

11.4.3 Godmanskap ska inte anordnas om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig

Försäkringskassan håller med i sak, men menar att det måste stå klart att den mindre åtgärden täcker det hjälp- eller stödbehov som finns. Anhörigbehörighet är inte alltid möjlig och många gånger krävs en fullmakt i original för att en anhörig på andra sätt ska kunna vara behjälplig vilket gör den praktiska hanteringen onödigt omständlig. Det är inte heller alla anhöriga som kan eller vill agera utan att vara god man eller förvaltare. Till exempel i de fall huvudmannen är beviljad assistansersättning eller där det i andra fall kan kräva relativt stora insatser av personen i fråga.

12.5.1 Introduktionsutbildning och fördjupad utbildning ska tas fram nationellt.

Det är viktigt att utbildningen tar upp frågor om de socialförsäkringsförmåner som är eller kan bli aktuella för huvudmannen i fråga. Det gäller naturligtvis förmåner som är av betydelse för huvudmannens försörjning, så som sjukpenning eller sjuk- och aktivitetsersättning. Utbildningarna bör dock även ta upp andra förmåner som kan vara aktuella, exempelvis sådana som kan utgå om huvudmannen har en funktionsnedsättning och till följd av den ett hjälpbehov eller merkostnader. I utbildningen bör ingå vad som krävs för att beviljas förmånen och hur man ansöker, men även vad som gäller om det betalas ut en förmån till huvudmannen. Till exempel skyldigheten att anmäla om något som påverkar rätten till förmånen förändras och de följder som kan uppstå annars.

Behovet av utbildning om vad som gäller under tid som en förmån betalas ut är av särskild betydelse om huvudmannen har beviljats assistansersättning eftersom det då finns krav på löpande redovisning. Det finns dessutom huvudmän som anställer sina egna assistenter och som kan behöva stöd i rollen som arbetsgivare eller med att redovisa till Försäkringskassan och Skatteverket.

18.6.1 Reglerna om arvode bör i nuläget inte ändras

Försäkringskassan anser att det finns anledning att i överväga en ändring av arvodes-systemet och att fasta arvoden införs. Det skulle underlätta Försäkringskassans handläggning av ärenden om rätt till merkostnadsersättning och sannolikt leda till en tydligare och mer enhetlig handläggning i dessa ärenden.

23.10.3 En ny statlig myndighet ska inrättas

Försäkringskassan anser inte att utredningen tillräckligt belyst de andra möjligheter som bör finnas tillgängliga förutom att införa en ny statlig myndighet. Att inrätta en helt ny myndighet kommer också att leda till en fördröjning av de åtgärder som uppges vara prioriterade och som anses behöva särskild uppmärksamhet. Oavsett vilken myndighet som ansvarar för registret bör möjligheterna att dela uppgifter digitalt med andra myndigheter vara prioriterade.

25.7.2 Registrets ändamål och tillgången till registret

En uppgift om att en person har en ställföreträdare utsedd, den lagliga grunden för förordnandet och förordnandets omfattning kan ses som uppgifter om hälsa, det vill säga känsliga personuppgifter. Behandlingen måste därför vara förenlig med artikel 9 i dataskyddsförordningen. Det bör även övervägas om det föreslagna registret bör omfattas av en särskild sekretessbestämmelse. Detta kan då lämpligen kompletteras med en fråga-svars-tjänst som låter den ansvariga myndigheten behålla kontrollen över registret. En sådan funktion bör vara tillräcklig för de som behöver uppgifterna. Framtagandet av ett register bör också koordineras med utvecklandet av den nationella digitala infrastrukturen och särskilt den komponent som Bolagsverket nu inlett utveckling av. Även om syftet och innehållet inte kommer vara fullt samstämmigt är det ändå av värde att arbetet att koordineras, inte minst för att identifiera gap och överlapp.

25.7.3 Registrets innehåll

Försäkringskassan ser positivt på förslaget om ett nationellt register. Detta skulle underlätta för myndigheten att göra nödvändiga kontroller. Försäkringskassan anser dock att det behövs ytterligare överväganden ur ett sekretesshänseende. En uppgift om att en person har en ställföreträdare utsedd, den lagliga grunden för förordnandet och förordnandets omfattning kan ses som uppgifter om hälsa, det vill säga känsliga personuppgifter. Att en sådan uppgift är offentlig i exempelvis domstolsavgöranden betyder inte att uppgiften är offentlig i samtliga övriga sammanhang. Även om alla uppgifter skulle ses som offentliga, skulle ett register över samtliga dessa uppgifter göra dem tillgängliga på ett helt annat sätt. Försäkringskassan anser inte att det är en lämplig lösning att skapa möjligheten att enkelt kunna få en lista över personer med ställföreträdare utan särskild sekretessprövning. Det bör därför övervägas om det föreslagna registret bör omfattas av en särskild sekretessbestämmelse.

25.7.5 Dataskyddsförordningens krav för behandling av personuppgifter är uppfyllt

Försäkringskassan saknar ett ställningstagande kring artikel 9 i dataskyddsförordningen.

26.5.2 Ökade möjligheter för ställföreträdare att använda digitala tjänster

För att Försäkringskassan fullt ut ska kunna erbjuda ändamålsenliga tjänster som ger ställföreträdaren samma möjlighet att ta del av uppgifter om huvudmannen digitalt som analogt krävs en ändring av registerförfattningarnas reglering av direktåtkomst till personuppgifter. För Försäkringskassans del är möjligheten till direktåtkomst till uppgifter i socialförsäkringsdatabasen för andra än den registrerade begränsade genom 114 kap. 18 § SFB och 4 § förordningen (2003:766) om behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration.

Försäkringskassan har i december 2020 hemställt till Socialdepartementet om ändringar i bland annat 114 kap. SFB vad gäller regleringen av direktåtkomst.

26.5.4 Digitala framtidsfullmakter

En registrering av framtidsfullmakter skulle göra det enklare för Försäkringskassan att kontrollera giltigheten av desamma. Om den är registrerad blir kravet på uppvisande av originalhandling lägre för det fall behörigheten behöver kontrolleras. Försäkringskassan anser därför att det finns tillräckliga skäl för att registrera dessa i det nationella ställföreträdarregistret.

Försäkringskassan ser också positivt på att reglerna uppdateras och blir mer teknikneutrala.

27.4.1 En god man ska förordnas för ensamkommande barn oavsett om de söker uppehållstillstånd i Sverige eller inte – och barn som ska stanna ska snabbt få en särskilt förordnad vårdnadshavare

Försäkringskassan anser att det är bra med ett förtydligande. Det förekommer att barn kommer till Sverige och söker bosättningsbaserade förmåner. Eftersom de ibland, på grund av sin ålder, inte har rätt att ansöka själva och inte heller har någon vårdnadshavare tillgänglig kan de gå miste om ersättning som de har rätt till om de inte får någon annan form av ställföreträdare.

28.5.1 Konsekvenser för staten

Försäkringskassan menar att möjligheten för alternativa lösningar kring ställföretagarregistret inte har utretts tillräckligt. En avvägning mellan olika andra alternativ som har en lägre kostnad bör vara noggrant utredd innan en ny statlig myndighet inrättas.

29.1 Ikraftträdande

Utredningen behandlar efterlängtade och viktiga förändringar som verkligen förtjänar uppmärksamhet. Dessa bör därför ha ett så snart ikraftträdande som möjligt. Försäkringskassan anser att det är olyckligt att författningsändringarna skjuts på framtiden enbart på grund av att de anses kräva en ny myndighet.

30.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Försäkringskassan anser att en sådan översyn som nu är för handen även bör innefatta en modernisering av den lagstiftning som behandlas. Att låta reglerna kring vuxna, myndiga personers, hjälpbehov finnas kvar i föräldrabalken framstår som oförenligt med det sätt som samhället ser på personer med ett visst stödbehov idag.

Beslut i detta ärende har fattats av avdelningschef Mikael Westberg i närvaro av avdelningschef Marie Axelsson och verksjurist Rose-Marie Ottosson, den senare som föredragande.

Mikael Westberg

Rose-Marie Ottosson